

УДК 1(430):801.73

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.64.23>

Г.-Г. ГАДАМЕР: ГУМАНІТАРНО-ІСТОРИЧНІ КОНТЕКСТИ ГЕРМЕНЕВТИКИ

Ірина Починок

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
філологічний факультет, кафедра філософії та культурології
вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6845-6384>*

Показано, що, за Гадамером, визначальною в становленні герменевтики була скріплена Логосом синкретична єдність мікромакрокосмосу, в якій історія поставала у суперечливій взаємодії реального й уявного, профанного й сакрального первнів, узагальненням яких були міфопоетичні тексти. Їх надзвичайна ціннісно-сміслово неоднозначність імплікувала доконечність розробки інтерпретативно свідомих процедур. Тим-то герменевтика формувалася як мистецтво тлумачення текстів, правила якої набували канонічного характеру, підсилюючись нормами традиційної культури. Попри те що рання герменевтика оминала проблему істини, іманентна їй висока методична культура інтерпретації текстів забезпечувала її легітимність і життєво практичну значущість.

У Новий час, як зазначає Гадамер, у зв'язку з усвідомленням людиномірності історії заявлена проблема набуває чіткої епістемної визначеності, зміщуючись у площину методології соціо-гуманітарного пізнання. Відбувається зближення історизму та герменевтики. Історизм, вказуючи на індивідуальність й унікальність феноменів історії та культури, а також ідеографічний метод їх пізнання, водночас у дусі сциєнтизму не заперечував їх природоподібності та осягнення за допомогою усталених наукових методів й отримання об'єктивних істин. Натомість герменевтика обстоювала принципову людиномірність історії, неусувність у її пізнанні ненауковометодичних засобів та інтерпретативний характер гуманітарних істин. Утім, наголоси мислитель, у тому і тому разі зосередження досліджень на писаній, а не реальній історії значно проблематизувало епістемну ефективність герменевтичних процедур. Водночас вихід історизму на рівень онтології свідомого людського буття (Дройзен, Ранке, Дільтей), вможливило обґрунтування філософської герменевтики та герменевтичного характеру всієї філософії.

Ключові слова: вираження, герменевтика, інтерпретація, історизм, історія, розуміння, смисл, текст.

Актуальність дослідження зумовлена особливостями дослідницької програми Гадамера з розбудови філософської герменевтики й обґрунтування можливостей ненауковометодичного осягнення істини на основі свідомого буття людини-у-світі в його історичності. Прикладне значення дослідження пов'язане насамперед з удосконаленням методології соціо-гуманітарного пізнання та розробкою суспільно значущих проектів та програм.

Мета дослідження – на основі головної праці мислителя «Істина і метод» проаналізувати історичні контексти й тенденції розвитку герменевтики як передумов утвердження її філософського статусу.

Методи дослідження передбачають використання загальноепістемних засобів, особливо принципу історизму, у їх поєднанні з герменевтичними й феноменологічними настановами.

Стан розробки проблеми. Традиційно тема впливу історичних чинників на герменевтику у творчості Гадамера досліджується в аспекті його внеску в розбудову

філософської герменевтики й спорідненості його дослідницької програми з ідеями фундаментальної онтології М. Гайдеггера, феноменології «життєвого світу» Е. Гуссерля та «філософії життя» В. Дільтея. При цьому слушно наголошується, що дистанціювання мислителя від метафізичних і позитивістських версій історизму та акцентування на історичності розуміючого буття людини є визначальними передумовами утвердження філософського статусу герменевтики (К.-О. Аппель, Ю. Габермас, Е. Корет, П. Зейсбом, П. Рікер, Є. Хірш). У вітчизняних публікаціях особливості цієї дослідницької стратегії враховують у дослідженні широкого кола проблем герменевтики тексту, досвіду, мови, методу, розуміння, смислу, постнекласичної раціональності (Л. Архипова, В. Дубініна, С. Зайцева, В. Загороднюк, В. Лімонченко, М. Марчук, О. Рупташ, Г. Шалашенко). На наш погляд, отримані при цьому результати свідчать про необхідність подальших і поглиблених досліджень історичних засад герменевтики.

Зміст статті висвітлено за такими питаннями: 1. Співвідношення герменевтики й історизму на етапі їх становлення. 2. Трансформації герменевтики в епістемному полі історизму.

1. Співвідношення герменевтики й історизму на етапі їх становлення. Гадамер у своїй головній праці «Істина і метод» наголошує, що герменевтика – то передовсім практика розуміння, що охоплює діяння, пізнання, спілкування людей у граничному вимірі сутнього і належного їх буття. Ідеться про універсальність герменевтики в її закоріненості, цілісності та багатстві історичного досвіду, а отже, її єдності з принципом історизму.

Мислитель показує, що герменевтично-історичні мотиви відчутно звучать уже в давньогрецькій філософії у властивих маєстиці Сократа, діалогам Платона, практичній філософії Арістотеля ідеям алетейї, анамнезису, фронезису, свідомий потенціал яких забезпечувався Логосом – природною узгодженістю порядку буття, логіки мислення й культури мовлення. Їх онтологічною основою була синкретична єдність мікромакрокосмосу, у контексті якої історія поставала як невідворотний і непередбачуваний прояв долі, а головним джерелом герменевтичних інтуїцій були міфопоетично-історичні традиції, пересуди, наративи. Назагал, цей духовний досвід поставав як Текст, різні інтерпретації якого підпорядковувалися виконанню заповітів предків, задоволенню потреб освіти й риторики, питанню життєвої мудрості.

Гадамер наголошує, що актуалізація герменевтично-історичної проблематики найбільше проявляється в ситуаціях адаптації текстів до нових умов, взаємодії минулого й сучасного, традицій і новацій, відомого та невідомого, експлікації значень теоретичних побудов, мовних перекладів текстів, ціннісно-сміслових деформацій комунікативного досвіду, діалогу культур тощо. Ці процеси суттєво впливають на перебудову предметно-методичного поля герменевтики. У ній починають переважати дидактично-методичні процедури тлумачення та інтерпретації, підпорядковані забезпеченню входження текстів минулого в сучасну культуру і їх легітимізації. Герменевтика, як зазначає Гадамер, від початку «була просто допоміжною дисципліною, каноном правил, предметом якого було поведіння з текстами» [3, с. 345]. Характерно, що канонічність цих правил мала життєво практичне спрямування, підсилюючись соціально-ієрархічною структурою традиційних суспільств і нормами «книжної» культури.

Так, в епоху Середньовіччя, герменевтика як екзегетика визначає тлумачення релігійних текстів й есхатологічне бачення історії. Загальним контекстом тут були інтенсифікація економічних і культурних контактів між Заходом і Сходом, поширення християнських ідей, активізація перекладацької діяльності та обмін літературою, що сприяло утвердженню програмного характеру герменевтики. На цьому тлі особливо виокремлюється творчість

А. Августина, який у праці «Основи священної герменевтики і мистецтва церковного красномовства» уперше систематизовано виклав принципи герменевтики: розуміння, інтерпретацію, контекстуальність, конгеніальність, співвідношення знака і значення. Виявлення (XI ст.) Кодексу Римського права започаткувало формування юридичної герменевтики (Г. Гроцій). Орієнтація герменевтики на Священні тексти з урахуванням запитів протестантизму характерна для творчості М. Флаціуса (XVI ст.).

Становлення капіталізму та громадянського суспільства, секуляризація духовного життя формують нову історичну реальність, у якій головними є цінності гуманізму, прогресу, свободи. Вони суттєво вплинули на взаємозближення герменевтики та історизму. Герменевтика, удосконалюючи свій методичний арсенал, спрямовує його вже не лише на тексти, а й на феномени історії та культури, набуваючи теоретико-пізнавального значення. Водночас історизм поступово відходить від есхатологічного тлумачення історії та акцентує на її закономірностях, смислах й особливостях осягнення. Поворот герменевтики до реальної історії вперше реалізував Й. Хладеніус, заслугою якого є збагачення предметного потенціалу герменевтики, поєднання в дослідженні її проблематики засобів логіки та психології, що відкривало шлях до методологічних узагальнень. Згодом цей підхід з урахуванням соціокультурних реалій був успішно реалізований у мовознавстві (Ф. Аст, А. Бек, В. Гумбольдт).

Гадамер особливого значення надає зусиллям Ф. Шляйєрмахера із забезпечення системності герменевтики як універсального методу інтерпретації тексту, вказуючи водночас на обмеженість обґрунтувань ним її принципів та оцінок історизму. Шляйєрмахер убачає головну мету герменевтики в осягненні текстів як пам'яток культури і виявів вільної творчості їх авторів, що передбачало подолання часових, мовних, психологічних «бар'єрів» й удосконалення методичних процедур. Гадамер з огляду на це зазначає, що пізнання минулого не позбавлене значущості, але «реанімація мертвого» – неможлива й марна справа, оскільки для герменевтики важливішим є розуміння історії впливів текстів на наше життя, їх входження в сучасну культуру, проте саме ця історія Шляйєрмахером артикулюється недостатньо. Активи і пасиви його концепції герменевтики стосуються переважно її методичних аспектів. Зокрема, мислитель в інтерпретації герменевтичного кола чітко розкриває залежність розуміння від динаміки взаємозалежності «частина – ціле», її форм і рівнів, доповнюваності граматичної і психологічної інтерпретацій та специфіки їх функціонування залежно від мети і контекстів дослідження. Проте цей підхід стосується лише готових текстів і не сягає їх історичної динаміки та дієвості. Принцип контекстуальності як вираження єдності в розумінні твору внутрішніх спонук його автора й зовнішніх чинників підпорядковується не осягненню повноти смислу твору, а проникненню у «творчу лабораторію» автора. У принципі конгеніальності як співтворчості автора та інтерпретатора тексту не враховується те нове й оригінальне в його розумінні, що зумовлене активністю інтерпретатора. У принципі «кращого розуміння», що передбачає розуміння тексту і його автора краще, ніж автор розумів сам себе і власний твір, раціональною є ідея повноти розуміння завдяки чіткій рефлексії безсвідомих моментів творчості автора, але при цьому оминається той факт, що авторське висвітлення теми загалом глибше за його вторинні інтерпретації. Гадамер доходить висновку, що новації Шляйєрмахера сприяли утвердженню системності та універсальності герменевтики як методу інтерпретації текстів. Водночас абсолютизація мислителем формально-методичних і писемно-біблійних традицій герменевтики забезпечувало легітимізацію такого стану справ, за якого «принципового характеру набула претензія інтерпретатора на вищість над предметом свого дослідження» [2, с. 184], тобто він мав право «розглядати тексти незалежно від їх претензій на істину» [там само]. Як зазначає Гадамер, герменевтична теологія Шляйєрмахера «була ще дуже далека від

історико-філологічної науки, що могла б прислужитися наукам про дух у ролі методологічного органону. Її метою був певний метод осягнення текстів, на службу якому поставлена загальність історичних взаємозв'язків. Отут і край всьому, чого досяг Шляйєрмахер, але перед чим не міг зупинитись історичний світогляд» [2, с. 186–187]. Отже, на етапі становлення герменевтики та історизму зв'язок між ними мав переважно зовнішній характер: герменевтика розглядала історичне як контекст методичної інтерпретації текстів, а в історизмі пріоритетними були описово-пояснювальні настанови. Водночас утвердження історизму імплікувало доконечність обґрунтування методологічного статусу герменевтики.

2. Трансформація герменевтики в епістемних контекстах історизму. Гадамер акцентує передовсім на герменевтичних аспектах історизму XIX ст. з огляду на його ідейно-теоретичну зрілість, спротив епістемній експансії методологічного фундаменталізму та відстоювання специфіки наук про дух. Варто зазначити, що ще раніше такий підхід був оприявлений Дж. Віко. У праці «Основи нової науки про природу націй» (1725) він показує, що основою спорідненості герменевтики та історизму є життя людини в «цивільному світі» й передбачає: усвідомлення предметної специфіки наук про людину як сукупності феноменів соціально-історичного світу, внаслідок чого їх пізнання постає як самопізнання людини у формі єдності об'єкта і суб'єкта; врахування духовної компоненти гуманітарної предметності, з чого випливає доконечність у її пізнанні герменевтичних процедур; вихід за межі традиційних уявлень про істину: реальне дослідження історично-достовірного – головне в гуманітарній істині.

Слід зазначити, що Гадамер протиставляє традиційним тлумаченням історичного як «стріли часу» в термінах мінливості, відносності, прогресу, регресу ідею принципової історичності буття людини в значенні її здатності бути історією і вже з цих позицій він враховує багатогранність історизму як філософської та наукової доктрини.

По-перше, він критично аналізує ті проблемні вузли історизму, які були зумовлені новими, але недостатньо обґрунтованими настановами соціогуманітарних наук і тиском на них більш розвинених методологічних принципів класичної науки (фактично природознавства). У центрі дискусії були питання про предметно-методичну специфіку гуманітарно-наукового пізнання, співвідношення в ньому когнітивного й ціннісного моментів, пояснення і розуміння, способів його обґрунтування, організації та систематизації, особливості істинності та практичної значущості. У цих дискусіях історизм заявляв про своє неприйняття ідей апіоризму, філософії духу Гегеля й емпіризму позитивізму, але повністю оминати їх не міг, тому останні неявно функціювали як передумови наук про дух і трансформації герменевтики.

По-друге, Гадамер розглядає проблему взаємозв'язку історизму та герменевтики на тлі специфіки соціогуманітарного пізнання. Він: а) акцентує на відмінностях пізнання історії та природи і, відповідно, визначення об'єктивних критеріїв розрізнення гуманітарних та природничих наук; б) наголошує на індивідуальному, унікальному й динамічному характері феноменів історії та культури як предметів наук про дух у їх відмінності від відносно одноманітних і повторюваних об'єктів природознавства; в) указує на важливість врахування в науках про дух єдності об'єкта і суб'єкта, характеру соціокультурних детермінацій пізнання, його когнітивних і ціннісних моментів; г) доводить, що головною в соціогуманітарному пізнанні є інтенція не на детерміністичні залежності та номотетичні пояснення, а на ціннісно-сміслові виміри феноменів та їх осягнення за допомогою аксіологічно-герменевтичних настанов.

По-третє, мислитель ураховує й те, що історизм не був позбавлений традицій сцієнтизму, пов'язаних з ідеями «єдиної науки» та природничо-наукового редукціонізму, що

значно послаблювало його дослідницьку специфіку, зокрема, іманентні йому принципи плюралізму та релятивізму.

За Гадамером, загальною тенденцією тут було взаємозближення історизму та герменевтики, що, однак, не виключало посилення його проблематизації. Історизм, долучаючись до традицій романтичної герменевтики, зіткнувся з проблемою специфікації логіко-філологічних інтерпретацій готових текстів відносно динаміки феноменів історії в контексті всесвітньої історії, цілісність якої поза її метафізично-спекулятивними схемами була невизначеною; без відповіді на питання, як формується і в чому полягає ця смислова цілісність герменевтика знецінювалася. Окрім цього, якщо для філолога, як зазначає Гадамер, текст постає як відносно довершена даність, яку належало правильно зрозуміти, не торкаючись проблеми істини, то для історика таким текстом була історія як постійно оновлюване життя в його відкритості, непередвизначеності й утаємниченості, а головне – «історія існує не тільки у кінці – ми самі в ній перебуваємо в ролі тих, хто розуміє, як зумовлена й кінцева ланка постійно нарощуваного ланцюжка» [2, с. 189]. Водночас герменевтика внаслідок зустрічі з реальною історією змушена була виходити за межі усталених формально-методичних процедур тлумачення текстів і вивисуватися до рівня методології гуманітарно-наукового пізнання, а зрештою – до філософії свідомого буття людини-у-світі. Історизм зосередився переважно на дослідженні проблеми універсальності історії та обґрунтуванні герменевтики як методології наук про дух. При цьому він виходить з принципової людиномірності історії, проголошує рівновіддаленість усіх людей, націй та епох від Бога; історія – це розгортання людськості, а смисл історії їй іманентний. Цей дослідницький підхід, однак, не гарантував успішного розв'язання проблеми співвідношення історизму та герменевтики, на що Гадамер указує в аналізі творчості Л. Ранке, Й. Дройзена і В. Дільтея. «Питання полягає в тому, як такий ракурс історії та її формальний ідеал надають можливість мислити єдність світової історії і виправдати її пізнання» [2, с. 191].

Так, Ранке вбачає основу всесвітньої історії у свободі як силі, що виражає себе в активних і продуктивних діяннях, забезпечуючи сталість, наступність, доконечність, значущість і природну телеологію історичного процесу. Підтвердженням цього він вважає християнську за своїм характером культуру Заходу, що суттєво вплинула на оновлення людства. Проте в питанні герменевтичного самоусвідомлення й самопізнання історії він послуговується не логікою понять і категорій, а пантеїстичними мотивами духовної, аж до самозабуття, співпричетності людського життя й божественної світобудови. Гадамер з огляду на це зазначає, що чим більше історик таланить вивчати нетлінну сутність явищ, тим більше він мислить історично й богоподібно. «Саме тому Ранке порівняв місію історика з місією священнослужителя» [2, с. 198]. Відповідно й розуміння «набуває свого майже релігійного звучання» [там само, с. 199].

Натомість Дройзен, як пише Гадамер, «прагне вивільнити категорію розуміння від невизначеності естетично-пантеїстичного причастя» [там само, с. 200]. Розуміння він витлумачує як усвідомлення людиною розмаїття виражень своїх моральних сил безвідносно до будь-яких апіорних схем. Тим-то й історичне пізнання спрямовується на об'єктивні реалії з урахуванням соціокультурної інтегрованості історика та неперервно свідомого дослідження взаємозв'язку Я і відповідних спільнот. «Подібно до того, коли розуміння поєднує виокремлені Я з моральними спільнотами, до яких воно належить, так і самі спільноти: сім'я, народ, держава, релігія – стають зрозумілими у вигляді вираження. Так, через поняття вираження історична реальність сягає сфери смислу, і внаслідок цього також у дройзенівській методологічній самосвідомості герменевтика бере гору над історичним дослідженням» [2, с. 204]. Тобто Дройзен, як зазначає Гадамер, наповнює традиційну

герменевтичну формулу розуміння конкретним історичним змістом, тому він «набагато виразніше за Ранке зміг визначити, які саме опосередкування містить дослідження й розуміння, але врешті й він спромігся обміркувати завдання історії лише в естетично-герменевтичних категоріях. Історик, як вважає Дройзен, прагне з фрагментів традиції реконструювати великий текст історії» [2, с. 204].

Фундаментальнішими, як вважає Гадамер, є дослідження Дільтея взаємозв'язку герменевтики та історизму в контексті «критики історичного розуму» – обґрунтування наук про дух. При цьому мислитель бере за основу «людсько-суспільно-історичний досвід світу життя», переосмислюючи вихідні засади гуманітарного пізнання. Він доводить, що в гуманітарних науках досвід не зводиться до даних спостережень й експериментів, а постає як єдність «переживання – вираження – розуміння». Суб'єкт – це не абстрактний самоусвідомлювальний розум, а людина як істота з чуттям і волею, здатна пізнавати, у своїй кінечності та історичності. Об'єкт – не натурально-речовинна даність, а розмаїття об'єктивацій людської суб'єктивності – феноменів історії та культури, внаслідок чого гуманітарне пізнання розгортається як самопізнання людини, у якому істина пов'язана не зі штучними схемами та їх верифікацією, а з досягненням достовірного в просторі культурно-історичних спільнот. Якщо природу ми пояснюємо каузально-детерміністично, то історію розуміємо за допомогою ціннісно-смислових настанов. Дільтей не заперечує важливість інтроспекції в пізнанні внутрішніх переживань особистості, але в забезпеченні загальнозначущості істин про світ людини визначальним вважає розуміння в його історичних і епістемних вимірах, що сприяло універсалізації герменевтики та її виходу на філософський рівень. Герменевтика як філософська наука – це теорія пізнання суспільно-історичної дійсності й водночас метод інтерпретації, що пропонує засоби практичного дискурсу-тлумачення. Дільтей, зазначає Гадамер, розширив герменевтику до органону наук про дух, тобто, «для дільтейівського обґрунтування гуманітарних наук герменевтика була чимось більшим за просто засіб. Вона універсальне середовище історичної свідомості, для якої не буде іншого пізнання істини, окрім розуміння вираження, а у вираженні – життя. В історії все постає зрозумілим. Адже все є текстом... Отже, Дільтей у кінцевому підсумку уявляв дослідження історії у вигляді розшифрування, а не історичного досвіду» [2, с. 226]. У «Філософії життя» Дільтея визначальним є дух, окрім цього, мислитель перебував під потужним впливом традиційно-картезіанської теорії пізнання, що зрештою і зумовило певну обмеженість інтерпретацій ним сутнього досвіду, історії, герменевтики. Водночас Гадамер вказує на важливість кроку Дільтея в дослідженні цих проблем з позицій онтології – що сприяло обґрунтуванню філософської герменевтики.

Висновок. Для Гадамера критичний аналіз історичних контекстів становлення та розвитку герменевтики від її статусу універсального методу тлумачення текстів до методології соціогуманітарного знання – не самоціль, він має пропедевтичний характер. Виявлення евристичного потенціалу та епістемних обмеженостей традиційної герменевтики – це важлива передумова доведення того, що розбудова філософської герменевтики можлива лише на фундаменті онтології свідомого буття людини-у-світі. У реалізації цієї дослідницької програми мислитель задіює реальний досвід історії, мистецтва і мови – проблема, що передбачає спеціальні дослідження.

Список використаної літератури

1. Архипова Л. Д. Простір надії: Р. Рорті про герменевтичний проект Г.-Г. Гадамера. *Наукові Записки*. Том 102. Філософія та релігієзнавство. С. 33–37. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7274f35d-5dab-4e74-8605-ab6cf117d0a55/content>

2. Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Основи філософської герменевтики. Т. I. Пер. з нім. Київ, 2000. 464 с.
3. Гадамер Г.-Г. Истина і метод. Доповнення. Показчики. Т. II. Пер. з нім. Київ, 2000. 478 с.
4. Дубініна В. О. Герменевтика Х.-Г. Гадамера як філософія мови. *International Academy Journal Web of Scholar* / 5 (47), May 2020. С. 60–64. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_wos/31052020/7097
5. Зайцева С. Мова як онтологічний «досвід світу» (Г.-Г. Гадамер). *Філософія гуманітарних наук: актуальність і перспективи розвитку* : матеріали наук. конф., 5–6 жовтня 2006 р. Чернівці : Рута, 2006. С. 19–22.
6. Лімонченко В. В. Історизм та історичизм: смислова аналітика. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 97. С. 152–156.
7. Рупташ О. В. Поняття смислу в гуманітарнонауковій парадигмі знання : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. 336 с.

G.-G. GADAMER: HUMANITARIAN-HISTORICAL CONTEXTS OF HERMENEUTICS

Iryna Pochynok

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Faculty of Philology, Department of Philosophy and Cultural Studies,
Kotsyubynskogo str., 2, 58012, Chernivtsi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6845-6384>*

It is shown that, according to Gadamer, the defining factor in the formation of hermeneutics was the syncretic unity of the micro-macrocosmos, consolidated by the Logos, in which history appeared in the contradictory interaction of the real and the imaginary, the profane and the sacred, the generalization of which was the mytho-poetic Texts. Their extraordinary value-semantic ambiguity implied the necessity of developing interpretative-understanding procedures. Therefore, hermeneutics was formed as the art of interpreting texts, the rules of which acquired a canonical character, in agreement with the norms of traditional culture. Despite the fact that early hermeneutics bypassed the problem of truth, the high methodological culture of interpreting texts inherent in it ensured its legitimacy and practical feasibility.

Gadamer notes that in the Modern Age, in connection with the awareness of the human dimension of history, the stated problem acquires a clear epistemic definition, shifting to the plane of the methodology of socio-humanitarian cognition. There is a rapprochement of historicism and hermeneutics. Pointing to the individuality and uniqueness of the phenomena of history and culture, as well as the ideographic method of their cognition historicism at the same time, in the spirit of scientism did not deny their natural similarity, comprehension using established scientific methods and obtaining objective truths. Instead, hermeneutics defended the fundamental human dimension of history, the indispensability of non-scientific-methodological means in its cognition, and the interpretative nature of humanitarian truths. However, the thinker emphasizes that in both cases, the focus of research on written, rather than real, history significantly problematized the epistemic effectiveness of hermeneutic procedures. At the same time, the emergence of historicism at the level of the ontology of understanding human existence (Dreusen, Ranke, Dilthey) made it possible to substantiate philosophical hermeneutics and the hermeneutic nature of the whole philosophy.

Key words: expression, hermeneutics, interpretation, historicism, history, understanding, meaning, text.

Дата першого надходження статті до видання: 23.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026